

УДК 338.432

Г. Є. Павлова,

к. е. н., доцент, директор навчально-наукового інституту економіки,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ АГРАРНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

G. Pavlova,

PhD, Associate Professor, director of the research institute of the economy,
Dnepropetrovsk State Agrarian Economics University

FEATURES OF FORMATION OF MANAGING INNOVATION PROCESSES OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY

В останні роки питання переходу вітчизняної економіки і, зокрема, аграрної її сфери на інноваційний шлях розвитку досить широко обговорюються вченими, відбиваючись у їх наукових дослідженнях, а також знаходяться в центрі уваги керівництва країни. Підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі використання інноваційних розробок є основним стратегічним напрямом подолання системної кризи в аграрному секторі.

У цьому полягає специфіка застосування основних понять теорії інноваційної економіки до аграрного сектору національної економіки, яка обумовлена специфічними особливостями самої галузі, розбудованої її технологічних процесів у процеси, що відбуваються в природному середовищі, участю у виробництві живих організмів, які можуть також бути об'єктами інновацій.

Відмінною рисою інновації в аграрному секторі є саме обов'язкова наявність компонента, який, будучи частиною навколишнього середовища, без участі людини існувати не може. У відповідності з даним визначенням необхідно представити і класифікацію інновацій в аграрному секторі національної економіки.

In recent years, the issue of transition of the domestic economy and, in particular, agricultural areas for its innovative way of development is widely discussed by scientists, reflected in their research and are the focus of leadership. Increasing economic efficiency of agricultural production through the use of innovation is the main strategic direction to overcome the crisis in the agricultural sector. A significant increase in production, shortening the payback of invested capital and increase the investment attractiveness of farms, as the study of foreign experience, achieved provided innovation. However, in most agricultural organizations of their own are unable to exercise reproductive processes through the introduction of new techniques and technologies in the current economic environment.

Currently, a new paradigm of the world economy based on innovation. Innovations are a strategic driver of economic growth, affecting the structure of social production, stabilize the social situation. The world-wide, long-term sustainable economic development depends largely not on the resources available and on innovation activity. Through innovation science has become a direct productive force, and innovation in the form of intangible assets — primarily capital for economic development.

The author states that the most correct classification criteria of innovation is the principle of separation of target orientation, directional innovation on a particular object or process. In any sector innovation are the objects of economic elements involved in production processes. As part of this approach, innovation in agro — innovation is affecting directly (or indirectly, within the process chain) processes, to which people, machinery and equipment, as well as elements of biological systems (animals, plants, etc.). The existence of which in the environment (without human intervention) impossible or possible only with the loss of basic functional characteristics.

Thus innovation as an economic category may have different meanings in different contexts, the choice of which depends on the specific objectives change, the analysis of economic relations in the sphere of innovations. Encyclopedic definition of innovation allows us to understand its meaning only in comparison with the term "innovation". Innovation (Eng. Innovation — innovation, innovation) — is introduced (applied, used) innovation as a result of practical development of a new process, product or service. Innovation (lat. Novation — change, update) is a kind of innovation that was not before: a new phenomenon, discovery, invention, a new method to meet social needs and more.

In this context, innovation should be understood as implemented innovations; regardless of scope, it realized innovation. Innovation — a successful application (implementation) of excellence. The author gives the author's definition of innovation development of the agricultural sector of the national economy — a successful development of social, economic, educational, administrative and other areas on the basis of various innovations, this chain constant innovations implemented in the agricultural sector of the national economy.

Ключові слова: аграрний сектор, інновації, національна економіка, середовищні компоненти, конкурентоспроможність, специфіка інновацій в аграрному секторі.

Key words: the agricultural sector, innovation, national economy, environmental components, competitiveness, innovation specifics into consideration.

ВСТУП

В останні роки питання переходу вітчизняної економіки і, зокрема, аграрної її сфери на

інноваційний шлях розвитку досить широко обговорюються вченими, відбиваючись у їх наукових дослідженнях, а також знаходяться в центрі

уваги керівництва країни. Підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі використання інноваційних розробок є основним стратегічним напрямом подолання системної кризи в аграрному секторі. Значне збільшення обсягів виробництва, скорочення термінів окупності вкладеного капіталу та підвищення інвестиційної привабливості сільськогосподарських підприємств, як показує вивчення закордонного досвіду, досягається за умови впровадження інновацій. Однак сільськогосподарські організації в більшості своєї не мають можливості самостійно здійснювати відтворювальні процеси на основі впровадження новітніх техніки і технологій в сформованих економічних умовах.

У даний час формується нова парадигма розвитку світового господарства на базі використання інновацій. Інновації стають стратегічним фактором економічного зростання, впливають на структуру суспільного виробництва, стабілізують соціальну ситуацію в країнах. Як показує світовий досвід, сталий довгостроковий розвиток економіки залежить більшою мірою не від ресурсних можливостей, а від інноваційної активності. Завдяки інноваціям наука стала безпосередньою продуктивною силою, а нововведення у вигляді нематеріальних активів — головним капіталом економічного розвитку.

Аграрний сектор — не тільки найважливіша частина національної економіки України, але і основа національної безпеки країни. За оцінками різних експертів, у даний час інноваційний потенціал аграрного сектору національної економіки України використовується тільки в межах 4—5%, хоча в США цей показник перевищує 50% [1, с. 3]. Сучасний стан інноваційної сфери в Україні свідчить про серйозні проблеми її функціонування. Серед них можна назвати відсутність чіткої державної політики, слабку мотивацію і зацікавленість в освоєнні інновацій у товаровиробників аграрного сектору з причини недостатньої інформованості про інновації та економічний ефект від їх впровадження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Інтерес до проблем управління інноваційними процесами аграрного сектору національної економіки останнім часом різко зріс, про що свідчить постійно зростаючий обсяг наукових публікацій. Серед них можна назвати праці таких фахівців, як: Я.К. Білоусько, О.Ю. Єрмаков, М.С. Козій, О.В. Короткова, А.П. Марчук, Н.М. Сіренко, С.В. Сирцева, О.В. Шибаніна. В той же час, в літературі понятійний апарат інноваційної діяльності розроблений далеко не повністю. Тому вважається за необхідне приділити йому більше уваги.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є дослідження управління інноваційними процесами аграрного сектору націо-

нальної економіки та приведення його у відповідність вимогам сучасних умов господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Автор зазначає, що основу подальшого розвитку аграрного сектора економіки в даний час складають науково-технічний прогрес, застосування передових технологій у поєднанні з сукупністю організаційно-економічних заходів. Особливу актуальність має формування нового технологічного укладу, основа якого — інновації, що базуються на використанні електроніки, робототехніки, обчислювальної техніки, телекомунікацій, генної інженерії тощо, тому на перше місце виходять питання поширення інновацій в аграрному секторі.

В основі теорії інноваційного шляху розвитку економіки лежить поняття "інновація" (нововведення), яке розшифровується як внесення в різноманітні види людської діяльності нових елементів (видів, способів), що підвищують результативність цієї діяльності [2, с. 73].

Трохи більш розширене визначення дають Б.А. Райзберг і А.Ш. Лозовський, визначаючи інновації як нововведення в галузі техніки, технології, організації праці та управління, засновані на використанні досягнень науки і передового досвіду, а також використання цих нововведень у самих різних областях і сферах діяльності.

К.Р. Макконнелл і С.Л. Брю використовують поняття "інновація" та "нововведення" як синоніми, маючи на увазі під ними запуск у виробництво нового продукту, впровадження нового виробничого методу або застосування нової форми організації бізнесу [3, с. 73].

Деякі економісти використовують поняття "інновація" для позначення абстрактного нововведення, незалежно від сфери його застосування, що має певний економічний ефект, однак, на наш погляд, інновація вже містить у собі нововведення і має на увазі його конкретне впровадження і застосування. Сама ідея, винахід не є інноваціями до тих пір, поки вони не знайшли свого споживача.

Ф. Котлер визначає інновацію як ідею, товар або технологію, запущені в масове виробництво і представлені на ринку, які споживач сприймає як абсолютно нові або володіють деякими унікальними властивостями.

Б. Твісс визначає інновацію як процес, у якому винахід або ідея набуває економічного змісту [3, с. 74]. Ф. Ніксон вважає, що інновація — це сукупність технічних, виробничих та комерційних заходів, що приводять до появи на ринку нових і поліпшених промислових процесів і обладнання [3, с. 74].

І. Шумпетер трактує інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих факторів, мотивовану підприємницьким духом [3, с. 74].

Потреби людей в будь-якій сфері діяльності зростають випереджаючими темпами (порівняно

з можливостями їх задоволення) з року в рік разом зі збільшенням чисельності населення. Незадоволені потреби народжують конфлікти. Необхідно знову і знову напружувати інтелект, щоб винайти нові способи задоволення цих потреб. При цьому в силу вступає закон змагання (конкуренції в ринковій економіці). Той, хто першим і найбільш вдало здійснив назрілу інновацію, винагороджується надприбутками при технологічній чи економічній інновації, політичним чи соціокультурним успіхом та тощо. Отже, інновації — це загальноекономічна закономірність, двигун і спонукальний мотив прогресу суспільства у всій його багатогранності. По суті своїй інновація переслідує підвищення результативності, і головна проблема полягає не тільки в пошуку нової ідеї, а й у матеріальному забезпеченні інновації.

У сучасній світовій економічній літературі "інновація" інтерпретується як трансформація потенційного науково-технічного ефекту в реальний, що втілюється в нових продуктах і технологіях, при цьому передбачається забезпечення комерційної ефективності проектів. Проблематика нововведень протягом багатьох років розроблялася в рамках економічних досліджень ефективності науково-технічного прогресу, хоча і поза ринкових підходів [2].

Термін "інновація" став активно використовуватися в перехідній економіці України як самостійно, так і для позначення ряду родинних понять: "інноваційна діяльність", "інноваційний процес", "інноваційне рішення" тощо.

Як вже було зазначено, в літературі налічується безліч визначень поняття "інновації". Наприклад, за ознакою змісту або внутрішньої структури виділяють інновації технічні, економічні, організаційні, управлінські та ін. Існує розподіл і за такими ознаками, як масштаб інновацій (глобальні і локальні); параметри життєвого циклу (виділення й аналіз усіх стадій і під стадій), закономірності процесу впровадження та тощо.

Велика кількість робіт, присвячених інноваціям, не привела до визначення поняття і появи хоча б кількох яскравих теорій, системно пояснюють дане поняття і його роль у розвитку економіки та суспільства. Більшість авторів схиляються до більш вузького розуміння інновації, що враховує чисто науково-технічний аспект створення і виробництва нової продукції. Так, А.Н. Фолом пише: "Інновація — форма прояву науково-технічного прогресу, результат творчої інтелектуальної праці людини, пов'язаного з оновленням усіх сфер діяльності людини" [4, с. 60].

Одна з системних моделей розглядає необхідність здійснення нововведень з погляду зміни ентропії замкнених систем. Прибуток від додаткового вкладення певної величини капіталу при незмінних інших умовах господарюван-

ня буде менше, ніж прибуток від попереднього вкладення капіталу. Даний закон, званий законом спадної продуктивності капіталу або тенденцією середньої норми прибутку до зниження, є проявом більш загального закону зростання ентропії в замкнутій системі. Зміна технологічних укладів і впровадження у виробництво радикально нових технологічних принципів забезпечує внесення в дану виробничу систему нової інформації, що перешкоджає наростанню ентропії, приводячи до стрибкоподібного підвищення норми прибутку капіталів, інвестованих у використання нових технологій. Потім цикл повторюється.

Законадавчо закріпленим в Україні слід вважати таке визначення: "інновація (нововведення) — кінцевий результат інноваційної діяльності, що одержав реалізацію у вигляді нового або удосконаленого продукту, реалізованого на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу, використовуваного в практичній діяльності". Відмінності в підходах до визначення поняття "інновації" проявилися і на стадії розробки "Концепції інноваційної діяльності України".

Таким чином, існують різні підходи до тлумачення поняття "інновації". Більш того, в науковій літературі робилися спроби не суперечливого з'єднання перерахованих вище підходів до визначення поняття "інновація", зокрема в рамках "симультанного підходу" до визначення поняття "інновація". Даний підхід не забороняє розглядати і формувати приватні визначення поняття "інновація", що стосуються конкретних рівнів взаємодії. Автором пропонується, саме в такому сформулювати поняття "інновації в аграрному секторі".

Автором зазначається, що найбільш правильним критерієм класифікації інновацій є їх поділ за принципом цільової орієнтації, конкретної спрямованості інновацій на певний об'єкт або процес. У будь-якому секторі економіки об'єктами інновацій виступають елементи економічних систем, що беруть участь у виробничих процесах. У рамках такого підходу, інновації в аграрному секторі — це інновації, що зачіпають безпосередньо (або опосередковано, в рамках технологічного ланцюга) процеси, учасниками яких є люди, машини та обладнання, а також елементи біосистеми (тварини, рослини та тощо). Існування яких в природному середовищі (без участі людини) неможливо або можливо тільки з втратою базових функціональних характеристик.

У цьому полягає специфіка застосування основних понять теорії інноваційної економіки до аграрного сектору національної економіки, яка обумовлена специфічними особливостями самої галузі, розбудованої її технологічних процесів в процеси, що відбуваються в природному середовищі, участю у виробництві живих

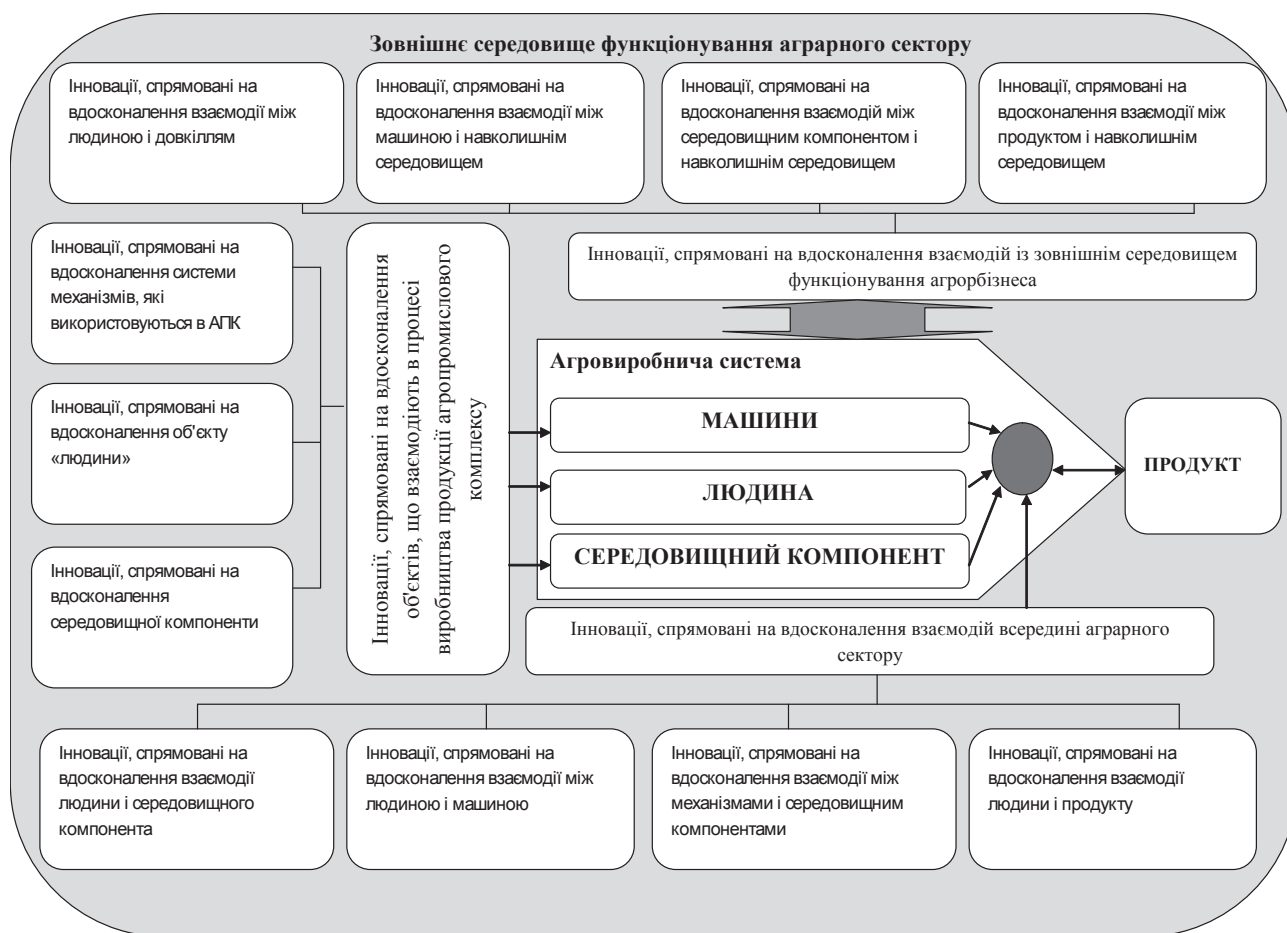


Рис. 1. Класифікація інновацій в аграрному секторі економіки за цільовою спрямованістю

Джерело: розроблена автором.

організмів, які можуть також бути об'єктами інновацій.

Відмінною рисою інновації в АПК є саме обов'язкова наявність компонента, який, будучи частиною навколишнього середовища, без участі людини існувати не може. У відповідності з даним визначенням необхідно представити і класифікацію інновацій в аграрному секторі.

Автором запропонована класифікація інновацій в аграрного сектору національної економіки ґрунтується на обліку специфіки внутрішніх і зовнішніх взаємодій аграрного сектору і містить такі групи інновацій (рис. 1):

1. Інновації, спрямовані на вдосконалення об'єкту "людина", (наприклад, підвищення рівня знань про сутність процесів і об'єктів (по генетичному коду тварини)).

2. Інновації, спрямовані на вдосконалення середовищної компоненти ("живого" об'єкта, який бере участь у взаємодії), наприклад, виведення нової породи тварин, або сорти рослин.

3. Інновації, спрямовані на вдосконалення системи механізмів, які використовуються в АПК, наприклад, підвищення надійності вузлів і агрегатів, підвищення економічності і ККД механізмів.

II. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодій всередині агровиробничої системи:

1. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодії людини і середовищного компонента, наприклад, уніфікація молочної залози корів методами селекції для забезпечення автоматизованого доїння.

2. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодії між людиною і машиною, наприклад, створення ергономічних і інтуїтивно зрозумілих інтерфейсів.

3. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодії між механізмами і середовищної компонентою, наприклад, розробка тракторів зі знизеним тиском на ґрунт, що забезпечує більш оптимальні аеро-вологісні режими для кореневої системи рослин.

4. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодії людини і продукту (так як в кінцевому підсумку споживачем всіх продуктів АПК є людина), наприклад, інновації у сфері споживання продуктів та ставлення до них.

III. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодій із зовнішнім середовищем функціонування агробізнесу:

1. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодії між людиною і довкіллям, наприклад,

прийняття державних програм підтримки бізнесу, що забезпечують вибір і реалізацію найбільш екологічних проектів.

2. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодії між машиною і навколишнім середовищем, наприклад, створення машин, що забезпечують більш повне згоряння палива, тобто таких, відпрацьовані гази яких завдають екології менший збиток.

3. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодії між середовищної компонентою і навколишнім середовищем, наприклад, запобігання змиву добрив у водойми та отруєння їх.

4. Інновації, спрямовані на вдосконалення взаємодії між продуктом і навколишнім середовищем, наприклад, інновації з утилізації відходів після споживання продукту (про харчові відходи або упаковці в даному випадку йде мова, не суть важливо).

Необхідно відзначити, що при використанні зазначеного підходу до класифікації інновацій в аграрному секторі економіки фактично випадає поняття "продуктової інновації", що видається нам цілком логічним, оскільки зміна продукту (його поліпшення) є наслідок вдосконалення компонент і взаємодій в процесі виробництва, а "чисті" продуктової інновації (упаковка, реклама, способи просування) ставляться скоріше вже до сфери торгівлі, а не до галузей АПК [5, с. 86]. Разом з тим представлена класифікація інновацій АПК дозволяє системно обґрунтувати зміст інноваційного розвитку і функціонування АПК.

ВИСНОВКИ

Таким чином, інновації як економічні категорії можуть мати різні значення в різних контекстах, вибір яких залежить від конкретних цілей зміни, аналізу системи економічних відносин в інноваційній сфері. Енциклопедичне визначення інновації дозволяє зрозуміти її сутність лише в порівнянні з поняттям "новація". Інновація (англ. innovation — нововведення, новаторство) — це запроваджене (застосоване, використане) нововведення як результат практичного освоєння нового процесу, продукту або послуги. Новація (лат. novation — зміна, оновлення) являє собою якість нововведення, якого не було раніше: нове явище, відкриття, винахід, новий метод задоволення суспільних потреб та тощо.

У зв'язку з цим інновацію слід розуміти як реалізоване нововведення; незалежно від сфери застосування, це реалізована новація. Інновація — це успішне застосування (впровадження) передового досвіду. Автором запропоновано авторське визначення інноваційного розвитку аграрного сектору національної економіки — це успішний розвиток соціальної, економічної, освітньої, управлінської та інших сфер на базі різноманітних нововведень, це ланцюг по-

стійно реалізуються нововведень в аграрному секторі національної економіки.

Специфіка інновацій в аграрному секторі економіки полягає в наявності окремої групи нововведень, пов'язаних з присутністю в агровиробничій системі біологічних елементів, до яких слід, на нашу думку, відносити не тільки сільськогосподарські культури і тварин, а й сільськогосподарські угіддя. Земля — найголовніший засіб сільськогосподарського виробництва — є специфічним об'єктом інновацій.

Інновації відіграють ключову роль у розвитку людського суспільства та економіки. Еволюція теорії інновацій тісно пов'язана з еволюцією економічних систем.

Література:

1. Бездудный Ф.Ф., Смирнова Г.А., Нечаева О.Д. Сущность понятия инновация и его классификация // Инновации. — 1998. — № 2—3. — С. 4.
2. Давиденко Н.М. Активізація інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України / Н.М. Давиденко // Агроінком. — 2007. — № 9—10. — С. 73—76.
3. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др.; Под ред. проф. С.Д. Ильенковой. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — 327 с.
4. Лобанов М.І. Регіональні центри в системі інноваційного забезпечення агропромислового виробництва / М.І. Лобанов, Н.О. Шквира // Агроінком. — 2007. — № 9—10. — С. 60—63.
5. Удосконалення інноваційної діяльності в АПК — вимоги часу / [Лайко П.А., Бабієнко М.Ф., Музика П.М., Бузовський Є.Л., Гойчук О.І., Кулаєць М.М.] // Економіка АПК. — 2007. — № 12. — С. 85—91.

References:

1. Bezdudniy, F.F. Smirnov, G.A. Nechayev, O.D. (1998), The essence of the concept of innovation and its classification, *Innovacii*, vol. 2—3, pp. 4.
2. Davydenko, N.M. (2007), *Aktivizatsiya investitsiynoi diyalnosti in agricultural sektori Economy of Ukraine*, *Ahroinkom*, vol. 9—10, pp. 73—76.
3. Yl'enkova, S.D. Hoxhberh, L.M. Yahudyn, S.Yu. (2003), *Ynnovatsyonnyj menedzhment [Innovation management]*, *YuNYTY-DANA, Moskva, Rossyia*.
4. Lobanov, M.I. (2007), *Regional centers of innovation in the system providing agricultural production*, *Ahroinkom*, vol. 9—10, pp. 60—63.
5. Layko, P.A. Babiienko, M.F. Mysica, P.M. Buzovskyy, E.L. Hoychuk, A.I. Kulayets, M.M. (2007), *Improving innovation in agriculture — time requirements*, *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 85—91.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2015 р.